

**BOSHLANG'ICH SINFLARDA MULTIMEDIA VOSITALARI ORQALI
BADIY MATN USTIDA ISHLASH KO'NIKMALARINI SHAKLLANTIRISH**

Faxritdinova Shoira

Oriental Universiteti Boshlang'ich ta'lim fakulteti

1-kurs magistranti

Annotatsiya: Boshlang'ich sinflarda multimedia vositalari orqali badiiy matn ustida ishlash ko'nikmalarini shakllantirish va uning ta'limdagi samarasi haqida ko'plab ma'lumotlarga ega bo'lamiz.

Kalit so'zlar: Multimedia, axborotni yetkazish tezligi, musiqa, dars, slayd, o'quv materiali, zamonaviy pedagog, kommunikativlik.

Kirish

Bugungi shiddat bilan rivojlanib kelayotgan zamonda boshlang'ich ta'lim sifati va samaradorligini oshirish maqsadida kompyuter va turli zamonaviy axborot texnologiyalaridan samarali foydalanish pedagoglarning asosiy vazifalaridan biri hisoblanadi. Hozirgi kunda Uchinchi Renessans vakillarini ta'lim-tarbiya toptirish jarayonida boshlang'ich ta'limga alohida e'tibor qaratilmoqda. Boshlang'ich ta'lim tizimida ko'plab ijobiy ishlar amalga oshirilmoqda. Ta'lim sifatini oshirish uchta eng asosiy tarmoqlarni birdek takomillashuviga bog'liq bo'lib, umumta'lim muassasalarining moddiy texnika bazasini rivojlantirish, o'quv metodik adabiyotlar bilan boyitish, o'quv jarayonida zamonaviy pedagogik texnologiyalar va multimedia vositalaridan foydalanishdan iborat.[4] Zamonamizda o'quvchilarni yangiliklar, g'aroyibotlar, ilg'or xalqaro tajribalar qiziqtiradi. Zamon bilan birgalikda o'quvchi yoshlarning ongi, fikrlash tezligi ortib bormoqda. Ayni damda yoshlarni tarqatma materiallar emas, kompyuterda bajariladigan, animatsiyalarga boy mashg'ulotlar ko'proq qiziqtiradi. Zamon zayli degandek, ayni vaqtda boshlang'ich ta'lim sifat va samaradorligini oshirishda axborot texnologiyalaridan foydalanish katta ahamiyatga ega. Shu sababdan ko'p jihatlarni o'zida ifodalovchi "Multimediali darslar", "Taqdimotlar asosida o'tiladigan darslar" va " Seminar dars"laridan foydalanish tavsiya etiladi. Seminar dars o'quvchilarni dars davomida faol qatnashishlariga, o'zlari ustida ishlashga va dars davomida bahsmunozaralar bilan o'tishini ta'minlashga xizmat qiladi.[3]

Asosiy qism:

Endi multimedia atamasiga to'xtaladigan bo'lsak, bu terminning bir qancha ta'riflari mavjud. Ulardan ayrimlarini keltiramiz. Jumladan, multimedia- (inglizcha yunoncha "multi"-ko'p; "media"-muhit) bu axborot informatsiya uzatishning xilma-

xil vositalarni qamrab olgan texnologiya bo'lib, unda muayyan dasturlar va vositalar mavjud. [3] Multimedia - kompyuter tizimida matn, tovush, videotasvirni va turli animatsiyalarni mujassamlashtirish imkonini beruvchi zamonaviy axborotlar texnologiyasidir. Darslarda multimedia vositalaridan foydalanish jarayonida o'qituvchi:

- o'quv materiallarini ko'rgazmali tarzda taqdim etadi;
- yangi materiallarni tezlik bilan yetkazadi;
- axborotlar tezligi va hajmini animatsiyalar yordamida boshqara oladi;[3]

Boshlang'ich sinflarda o'quv jarayonini qiziqarli, asosiy va zarur foydali bilimlarga boy jarayon sifatida o'tish ishlari sezilarli darajada e'tiborni torta oldi. Bu sinflarda multimedia vositalarining o'rni va foydasini ko'rib chiqish juda muhimdir.[4] Quyidagi misollar orqali multimedia vositalarining sinf darslaridagi o'rni haqida batafsil ma'lumotga ega bo'lish mumkin:

1. Audio va videodarsliklar:

Ushbu darsliklar ma'lumotlarni ko'rish va ko'rsatish masalalari, ularni idrok etish va analiz-sintez qiladigan, ilg'orlashishga undovchi, o'quvchilarning ma'lumot olish va ularni samarali yodda saqlash tezligini oshirishda juda katta ahamiyatga ega hisoblanadi. Audio va videodarsliklar tarix, ona tili, matematika, ingliz tili va boshqa fanlarni qamrab olishi va boshqa ko'plab mavzulardan ham iborat bo'lishi mumkin.[3]

2. Interaktiv darsliklar: ular interaktiv materiallar va mashqlarning asosiy qatlami bo'lib, har tomonlama ilg'orlashishga, ularni qo'llash orqali o'quvchilar bilan o'zaro savol-javoblar doirasida turli interaktiv metodlar orqali mantiqiy ko'nikmalarni rivojlantirishga yordam berishni amalga oshirish imkoniyatini yaratadi. Bu darsliklar, o'quvchilar o'zlarining shaxsiy jihat va fazilatlarini rivojlantirishida juda kuchli vosita hisoblanishi mumkin. Ular o'yinlar, savollar, testlar va boshqa mashg'ulotlardan iborat bo'ladi.[3]

3. Saytlar: Saytlar, mavzu va fanlar bilan bog'liq turli ko'rinishlar va formatlarga ega bo'lib, bir va ko'p mavzularda ko'proq bilim olish, amalda qo'llash va ko'nikmalar yaratish imkoniyatini tuhfa etadi. O'qishni ko'rsatish masalalari, tushuncha, misollar va boshqa mavzularni shuhratli yechimlarga aylantirish va ularga ko'rsatish qaror qilish oqibatida, sinflarda va boshqalarda saytlarning maqsadi ko'pincha tajribaviy bilim olishdir.[3]

4. O'yinlar: O'yinlar fikrlararo almashinish va ko'rishni, shaxsiy qarashlarga ega bo'lishni, miya faoliyatini yaxshilashni amalga oshirishda juda muhim hisoblanadi. O'zbekiston Milliy O'yinlaridagi kabi turli o'yinlar, tarix, ona tili, matematika fanlari va ulardagi boshqa turli mavzulardan iborat bo'lishi mumkin.[3] Har qanday multimedia darsliklari, boshlang'ich sinflardagi o'quvchi zavqlari, o'quvchilar ko'nikmalarida yaratilgan odatlar va sinfning maqsadi asosida tanlangan vaqtlarda ishlatiladi. Xuddi shu tarzda, o'quvchilarni ko'proq qiziqishlariga yoki talablarga rioya

etishlariga, sinflarda ko'tarilish va sinfdan chiqarilishidagi yondashuvlarida muammolarga duch kelmaslikka olib keladi. Multimedia vositalarining boshqa turlari mavzu va fanlar bilan bog'liq. Qurilmalarni ishlatish maqsadida tanlash esa o'qitish usullariga bog'liq bo'ladi. Har qanday multimedia vositalari kelajakda o'quvchilarga talabchanlik va faollik kabilarni jalb qilish va bilimlarini rivojlantirish uchun xizmat qiladi.[3] Darsda ko'rgazmali vositalardan ko'proq foydalanish maqsadga muvofiqdir. Chunki bugungi kunda bolalarni qoyil qoldirish ancha mushkul. Shuning uchun zamonaviy pedagog tinib-tinchimasligi, innovatsion, noan'anaviy, interaktiv darsmaqsadli va aniq jarayonlarni yodda tutish uchun ham yordam beradi. Bu turlar, o'quvchilarning ma'lumot olish va ularni samarali yodda saqlash tezligini oshirishda juda katta ahamiyatga ega hisoblanadi. Audio va videodarsliklar tarix, ona tili, matematika, ingliz tili va boshqa fanlarni qamrab olishi va boshqa ko'plab mavzulardan ham iborat bo'lishi mumkin.[3]

2. Interaktiv darsliklar: ular interaktiv materiallar va mashqlarning asosiy qatlami bo'lib, har tomonlama ilg'orlashishga, ularni qo'llash orqali o'quvchilar bilan o'zaro savol-javoblar doirasida turli interaktiv metodlar orqali mantiqiy ko'nikmalarni rivojlantirishga yordam berishni amalga oshirish imkoniyatini yaratadi. Bu darsliklar, o'quvchilar o'zlarining shaxsiy jihat va fazilatlarini rivojlantirishida juda kuchli vosita hisoblanishi mumkin. Ular o'yinlar, savollar, testlar va boshqa mashg'ulotlardan iborat bo'ladi.[3]

3. Saytlar: Saytlar, mavzu va fanlar bilan bog'liq turli ko'rinishlar va formatlarga ega bo'lib, bir va ko'p mavzularda ko'proq bilim olish, amalda qo'llash va ko'nikmalar yaratish imkoniyatini tuhfa etadi. O'qishni ko'rsatish masalalari, tushuncha, misollar va boshqa mavzularni shuhratli yechimlarga aylantirish va ularga ko'rsatish qaror qilish oqibatida, sinflarda va boshqalarda saytlarning maqsadi ko'pincha tajribaviy bilim olishdir.[3]

4. O'yinlar: O'yinlar fikrlararo almashinish va ko'rishni, shaxsiy qarashlarga ega bo'lishni, miya faoliyatini yaxshilashni amalga oshirishda juda muhim hisoblanadi. O'zbekiston Milliy O'yinlaridagi kabi turli o'yinlar, tarix, ona tili, matematika fanlari va ulardagi boshqa turli mavzulardan iborat bo'lishi mumkin.[3] Har qanday multimedia darsliklari, boshlang'ich sinflardagi o'quvchi zavqlari, o'quvchilar ko'nikmalarida yaratilgan odatlar va sinfning maqsadi asosida tanlangan vaqtlarda ishlatiladi. Xuddi shu tarzda, o'quvchilarni ko'proq qiziqishlariga yoki talablarga rioya etishlariga, sinflarda ko'tarilish va sinfdan chiqarilishidagi yondashuvlarida muammolarga duch kelmaslikka olib keladi. Multimedia vositalarining boshqa turlari mavzu va fanlar bilan bog'liq. Qurilmalarni ishlatish maqsadida tanlash esa o'qitish usullariga bog'liq bo'ladi. Har qanday multimedia vositalari kelajakda o'quvchilarga talabchanlik va faollik kabilarni jalb qilish va bilimlarini rivojlantirish uchun xizmat qiladi.[3] Darsda ko'rgazmali vositalardan ko'proq foydalanish maqsadga muvofiqdir.

Chunki bugungi kunda bolalarni qoyil qoldirish ancha mushkul. Shuning uchun zamonaviy pedagog tinib-tinchimasligi, innovatsion, noan'anaviy, interaktiv dars usullarini muntazam o'qib va o'rganib borishi hamda o'quv-tarbiya jarayoniga tadbiriq eta olishi zarur. O'quvchilar bitta dars davomida ham ko'rsin, ham tinglasin, ham gapirsin, ham mushohada qilsin, ham yozsin. Pedagog-psixologlarimizning o'tkazgan tahlillariga ko'ra, o'quvchilar tomonidan o'zlashtirilgan axborotlar 2hafta o'tgach, mustaqil o'qish orqali 10 foiz; tinglash orqali 20 foiz; o'zi namoyish etsa yoki so'zlab bersa, 50 foiz; bahs-munozara, suhbat orqali 80 foiz; o'zi amaliy bajarganda esa 90 foizi eslab qolinar ekan. Shularni hisobga olsak, o'quvchilarga dars berishda ko'proq bahs-munozara, suhbat va amaliy ishlarni dars davomida o'z kuzatuvimiz va nazoratimiz ostida olib borishimiz kerak ekan. Boshlang'ich sinflarga dars mashg'ulotlarini o'tayotgan paytda multimedia vositalaridan deyarli hamma darsda unumli foydalanishimiz mumkin. Masalan, o'qish darslarini oladigan bo'lsak, unda kelgan biron hikoya yoki ertakni turli hayvonlarni jonlantirgan holatda, ularning har biriga ovoz bergan holatda qo'yib bersak, o'quvchining diqqatini tezroq darsga jamlab olamiz. Yoki ertak nomi berilib, undagi qahramonlar aks ettirilib, ular asosida o'zlari ertak yaratishlariga imkoniyat bersak, ularning sifatiga baho berish orqali ham o'quvchilarni baholash maqsadga muvofiq bo'ladi.[4]

Matematika darslarida multimedia vositalaridan foydalanish: Bunda biz o'quvchilarga misol ishlatib, ayni o'sha damda ular to'g'ri yoki noto'g'ri ishlaganliklarini bilib olish imkoniyatini yaratishimiz mumkin. Bu o'quvchiga darsga bo'lgan qiziqishni va serharakat bo'lishni o'rgatadi. Shu bilan birgalikda, pedagog doim ham darsga multimedia vositalari orqaligina emas, boshqa tomonlama ham yondashmog'i lozim. Chunki texnik nosozliklar tufayli, elektr energiyasining mavjud bo'lmay qolishi natijasida bir butun dars davomida hech bir ma'lumotni yetkaza olmay qolish xavfi ham paydo bo'lishi mumkin. Yoki o'quvchi doim qiziq, kreativ yondashilgan darslarini tinglab, darslarga quloq solmay qo'yishi ham mumkin. Kreativ pedagoglarning darslarida faol, boshqa tajribasiz pedagoglarning darslarida esa faollikni yo'qotish kabi holatlari kuzatilgan o'quvchilar ham talaygina. Bundan tashqari, pedagog dars o'tish jarayonida ko'plab jihatlarga e'tibor qaratishi lozim:[3]

- o'quvchilarning hammasiga bir xil muomalada bo'lish;
 - dars materiallarini tayyorlayotgan vaqtida o'quvchilarning yosh xususiyatlarini inobatga olishi;
 - ularning shaxsini hurmat qilishi; - o'tilayotgan mavzuni tushuntirishda faqat ilmiylikka emas hayotiylikka ham e'tibor qaratishi lozim.
 - o'quvchi ham, avvalo. o'ziga o'xshagan inson ekanligini hisobga olishi kerak.[3]
- Axborot texnologiyalari hayotning barcha jabhalariga kirib keldi. Dars o'tayotgan o'qituvchi va o'quvchi orasida o'zaro ishonch bo'lishi kerak.

Siddharta

Gautamaning quyidagi oltinga teng soʻzlari ham mavjud: " Agar sen ustozinga sening ustozing boʻlgani uchungina ishonsang, undan koʻra ishonmaganing maqʻul".

Multimedia vositalarining keyingi samarasi oʻquvchi tadqiqotlarida aniqlangan vaqtdan koʻpdir. Texnologiya maktabni tavsiya qilingan darajada oʻquvchilarning maʼlumot bilan qiziqishini va muloqotning tuzishini oshirishga yordam beradi. Boshlangʻich sinf oʻquvchilari kompyuter yoki uning tizimlariga tushunmasalar, toʻliq oʻzlashtirish imkoniyatiga ega boʻlmaydilar. Ammo boshlangʻich sinflarni oʻqitishda multimedia vositalaridan foydalanish bu kamchiliklarni tezroq va samaraliroq hamda yuqori saviyada bartaraf etilishiga olib keladi.[4]

Multimedia vositalari, oʻquvchilar uchun shunchaki matematik, ona tili, tarix, ingliz tili va boshqa fanlarning bir qatorini koʻrsatadigan audio va video darsliklarning, sayt, oʻyinlar, interaktiv mashgʻulotlar va boshqa turlarda bilim oluvchi interaktiv materiallardan iborat. Multimedia darsliklari, oʻquvchilar uchun maʼlumotlarni olishni osonlashtiradi, ularning koʻnikmalarning yanada rivojlanishiga yordam beradi va oʻquvchilarning odob-axloqiy va ijodiy koʻnikmalarini rivojlantiradi. Shuningdek, multimedia vositalari, talabalar orasida koʻproq aloqa qilish va ularning ishtirok etish darajasini oshirishni ham taʼminlaydi, shularni qayta izlash hamda qoʻllanishni koʻzdan kechirish haqida yuksak nazoratni qoʻlga kiritadi. Doimiy tajriba koʻrsatgan multimedia vositalari oʻquvchilarning yangi qobiliyat va jihatlarini tashkil ettiradi va talabalar uchun oʻquv jarayonini koʻrib chiqishda kuchli asbob sanaladi. Bu, oʻquvchilarning bilimini yanada yuqori tartibda taʼminlash, yondashuvini oshirish va ularning hayotida maqsadli, foydali va takomillashtirilgan mavzularga boʻlgan qiziqishlariga qaratilishiga yordam beradi. Jumladan, multimedia vositalaridan foydalanish, oʻquvchilar oʻz-oʻziga qarashni, ochiq fikrlashni va koʻnikma qozonishni oshiradi. Bu sinflarda oʻqitishning zerikarli boʻlishini oldini oladi va oʻqituvchilar oʻquvchilarga qiziqarli dars oʻtishini, musobaqaviy oʻyinlar bilan oʻrganishni va maqsadli bilim olishni oʻz ichiga oladigan kuchli darajadagi interaktiv metod boʻlib, taʼlim jarayonini ragʻbatlantirishda katta rol oʻynaydi. Sinfda multimediadan foydalanishning bir necha samarali usullari mavjud:

1. Lugʻatni oʻrgatishda qoʻshiq fayllari va kliplardan foydalanish: Videolar yordamida oʻquvchilar gapirayotgan odamlarning imo-ishoralari va ifodalarini koʻrishlari mumkin. Bu ularga faqat ogʻzaki soʻzlarni eshitgandan koʻra, tezroq oʻrganishga yordam beradi. Yana bir afzalligi shundaki, bu kliplar tildan foydalanish uchun konsurs vazifasini ham taʼminlaydi. Agar biz uning atrofida nimalar boʻlayotganini bilsak, kim nimani anglatishini tushunish osonroq boʻladi. Boshlangʻich sinf oʻquvchilarini yangi lugʻat va grammatika tuzilmalari bilan tanishtirish uchun darsda videolardan foydalanish mumkin. Shunday qilib, ular soʻzlarni qogʻozda bir

marta o'qish o'rniga, ularni dars paytida bir necha marta eshitganlari uchun tez va samaraliroq eslab qolishadi.[5]

2. Audio fayllardan foydalanish:

Yangi lug'at yoki grammatik tuzilmalarni joriy qilish uchun audio fayllardan sinfda foydalanish mumkin. Ular talaffuz va tinglash qobiliyatlarini mashq qilish uchun ham ajoyib! Audio bu multimediani dars rejasiga kiritishning oson usuli, chunki proyektor ekrani yoki kompyuter dasturi kabi maxsus jihozlar kerak emas: faqat iPod yoki iPad kabi MP pleer kerak bo'ladi.[5]

3. Tasvirlarni ko'rsatish:

Tasvirlar matnni tasvirlash, yangi lug'at bilan tanishtirish yoki interaktiv faoliyatning bir qismi sifatida ishlatilishi mumkin. Ular, shuningdek, sinfdagi munozaralar uchun ham ajoyib. Sinfda tasvirlardan foydalanayotganda, ularning o'quvchilarning yoshi va madaniyatiga mos kelishiga ishonch hosil qilish muhimdir. Misol uchun, agar boshlang'ich sinf o'quvchilari bo'lsa, urush yoki zo'ravonlik aks etgan suratlarni multimedia vositalari yordamida ko'rsatmaslik kerak, chunki ular qo'rqinchli va xafa bo'lganligi uchun kichik maktab yoshidagi o'quvchilar psixologiyasiga salbiy ta'sir ko'rsatishi mumkin.[5]

4. Interfaol ta'lim faoliyatini yaratish:

Interfaol ta'lim faoliyati o'quvchilarni qiziqtirish va ularda shunchaki passiv tinglashdan ko'ra o'zlarini darsning bir qismi sifatida his qilishning ajoyib usuli hisoblanadi. Masalan, multimedia vositalari yordamida onlayn viktorina yaratish mumkin. Ularni sinfda birgalikda muhokama qilish kerak. Shunday qilib, barcha o'quvchilar baland ovozda gapirishdan uyalmasdan, bimalol darsda ishtirok etish imkoniyatiga ega bo'ladi.[5] Boshlang'ich sinflarni o'qitishda multimedia vositalaridan foydalanish juda samarali bo'lib, ma'lumotga qiziqishni oshiradi va o'quvchilarning o'qishini sezilarli darajada mohiyatli va qiziqarli qiladi. Multimedia vositalari o'qituvchilarning o'quv uslubini har tomonlama zamonaviylashtirishda badiiy aniqlash va turli pedagogik mashqlarga ishonch yaratish uchun ham yordam beradi. Bu vositalar o'quvchilarni ko'rsatkichlari va o'zlashtirishlaridan qat'iy nazar, turli yo'nalishlarda tajribaga ega bo'lish imkonini yaratadi. O'quvchilar uchun multimedia vositalaridan foydalanish, elektron mahsulotlar va media mavzulariga mutanosib bo'lishi zarur. Shu bilan birga, o'qituvchilar talabalarni zamonaviy va samarali usulda o'qitish bo'yicha ijobiy natijalar beradi. Bunday uslub barcha o'qituvchilar uchun o'ziga xos imkoniyatni yaratadi va chegaralari minimal hisoblanardi. Shuningdek, multimedia vositalari boshlang'ich sinflarni yetakchi turdagi konsepsiyalar va tushunchalar bilan tutishga mumkinligini beradi, bu esa o'quvchilarning ishonchini oshiradi. Jumladan, boshlang'ich sinflarni o'qitishda multimedia vositalaridan foydalanish o'quvchilar va o'qituvchilar foydalanishiga

qaramay, o'quv jarayonlarini yuqori natijalarga yetaklaydi va o'quvchilarni ushbu yosh davrasida mamlakatimiz mustaqillik yillar davomida o'rnatilgan murakkab talablari sifatida tadbiriq etiladi. Multimedia vositalaridan foydalanish orqali boshlang'ich sinflarning darsini tashkil etish orqali o'quvchilarning ma'lumot va axborotlarni qabul qilish sifati va tezligini samarali tarzda oshirish mumkin. Shunday ekan, har bir pedagog Eynshteyn, Al-Xorazmiy, Buxoriy, Alisher Navoiy, Ibn Sino va Beruniyni tarbiyalayotgandek muhim va ustuvor vazifani o'z oldiga maqsad qilib qo'yishi kerak. Bizdan keyingi avlod vakillari bizdanda aqilli, bizdanda buyuk bo'lishlari kerak. Zero, O'zbekiston kelajagi yoshlar qo'lidadir...

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. Azizxodjayeva N.N Pedagogik texnologiya va pedagogik mahorat.- T.:Fan,2006.
2. M.Aripov, M.Fayzieva, S.Dottoev. Web-texnologiyalar. T.: "Fayla- suflar jamiyati", 2013 y.
3. M.Mamarajabov, S.Tursunov. Kompyuter grafikasi va Web dizayn T.: Chulpon" 2013 y. 254 b.
4. Islomovich, S. E. (2023, March). MAVZU: ELEKTRON RAQAMLI IMZO VA BULUT TEXNOLOGIYALARI: FOYDALANISH MASALALARI TAHLILI. In Proceedings of Scientific Conference on Multidisciplinary Studies (Vol.